

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№6

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 657 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-iyunda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni shakllantirishda xitoy va rossiya investitsiyalarining qiyosiy tahlili.....	20
Malikov Numonjon Kamalovich	
Raqamli texnologiyalarning makroiqtisodiy barqarorlikka ta'siri	26
Sherzod Rajabov, Istora Abdusalomova	
Reducing inequality through human capital development: a comparative analysis of policies in the european union and uzbekistan	30
Iloxmonov Jaxongir Alisher o'g'li	
Hududiy raqamli infratuzilmaning xizmat ko'rsatish sektoriga ta'siri: samarqand viloyati misolida	39
Musinov Dilshod Sultanovich	
Ways to improve quality in hotels through digital technologies	44
N.A. Rakhmonova	
Проблемы и пути внедрения механизма налогового стимулирования центров инновационного роста нового узбекистана.....	48
Умаров Б. С.	
Влияние протекционистской политики на инвестиционные стратегии промышленных предприятий.....	55
Ёдгоров Сардорбек Самадович	
Fiskal siyosat tahlili: aholi bandligi; aholi daromadlari; soliqqa tortish.....	61
Isroilov Boxodir Ibragimovich, Navruzova Farog'at Abdihamid qizi	
Problems in entrepreneurial potential development: a comprehensive analysis of contemporary barriers and challenges	67
Baxtiyor Xabibullayev Abdulvoxid o'g'li	
Tijorat banklarida aholi omonatlarining jozibadorligini oshirishning metodologik asoslari va amaliy yo'nalishlari	73
Xakimov Zoxid Norbo'tayevich	
To'lov aylanmasining mohiyatini aniqlashda to'lov va to'lov oqimlarining roli.....	78
I.F.Sayfiddinov	
Moliyaviy inklyuzivlikni ta'minlovchi samarali soliq siyosati.....	83
Artikov Ne'matulla Abdusalamovich	
Youth, digital finance, and the gig economy in uzbekistan	86
Akmal Boymurodov	
Aktsiyadorlik jamiyatlari korporativ boshqaruvda qaror qabul qilishda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalalari	91
Xabibullaeva Shirinxon Tohir qizi	
В условиях трансформации обеспечение развитие образования и нуки в сфере подготовки управленческих кадров	98
Суюнов Дилмурод Холмурадович	
Ипотечное кредитование как инструмент социальной политики в узбекистане	104
Базарова Нигора Равшановна	
Kichik biznes subyektlari tomonidan hudud aholisi bandligini ta'minlashning ijtimoiy va iqtisodiy natijalari.....	110
Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
Kichik korxonalar istiqbolli hududlarda sanoat ishlab chiqarish holati dinamikasi.....	114
Xonto'rayev Obbosxon Kamolxon o'g'li	
Banklarning aktivlarini daromadliligini oshirish yo'llari	118
Elbusinova Umida Khamidullaevna	

Ekologik omillar o'zgarishining dehqon xo'jaliklari yalpi hosiliga ta'siri	123
Otamurodova Dildora Abdukrimovna	
O'zbekiston tijorat banklarining yashil iqtisodiyotdagi o'rni	128
Eshev Furqat A'zamovich, Ibragimova Feruza Axtamovna, Jumanazarova Malika Baxtiyorovna, Raxmatova Mohina Dilmurod qizi	
Использование интеллектуальных технологий в процессе обслуживания клиентов банка	132
Хашимова Дилёра Пахритдиновна	
Innovatsion faoliyatning moliyaviy rag'batlantirish va boshqaruv samaradorligini belgilovchi omil va jihatlari.....	138
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
Import tovarlari bo'yicha aksiz solig'ini undirishning nazariy asoslari.....	143
Abdurasulov Murodjon Bahrom o'g'li	
Роль цифровых валют центральных банков в модернизации платёжной инфраструктуры: мировой опыт и перспективы Узбекистана	150
Срожиддинова З.Х., Тухтасинова Д.Н.	
Tijorat banklarida chakana to'lov tizimlarini nazariy asosi.....	155
Sultonov Davronjon Rustam o'g'li	
Tikuv-trikotaj korxonalarida raqobatbardoshlikni oshirishda strategik menejmentning roli	161
Mamatraimov Islom Mamanazarovich	
Ta'lim, ekologiya va raqamlashtirish sohalarida bolalar va o'smirlar turizmini integratsiyalash: xalqaro tajribalar va O'zbekiston.....	170
Islomova Dilrabo Salomovna	
Iqtisodiy masalalarni matritsalar nazariyasi asosida modellashtirish va python dasturlash tilida yechish.....	175
Tojiyev Ilhom Ibraimovich, To'rayeva Feruza Dilmurodovna, Namozova Barchinoy G'ayrat qizi, Baxronova Zuhra Otaniyoz qizi	
Pul bozori barqarorligini ta'minlashda tijorat banklarida likvidlikni boshqarish samaradorligi	188
Sattorova Nasiba G'aniyoz qizi	
The role of digitalization of healthcare in the implementation of the safe city project	192
Akbarjon Iminov	
Аутоиммунные поражения центральной нервной системы, возникающие после стрептококковой инфекции	198
Умарова Саодат Сулаймоновна, Нормакматов Бахтиёр Ботиралиевич	
Iqtisodiyotiga yo'naltirilgan investiyalar tahlili	204
Namozov Olim Botirovich	
Creating a favorable climate for investment in agriculture	209
U.I.Djumaniyazov, B.J.Mirzaev	
Davlat ishtirokidagi korxonalarni korporativ boshqaruvni xalqaro standartlari asosida takomillashtirish	214
F.Djalilov	
Davlat tibbiyot tashkilotlarida ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy su'gurt qilish xarajatlarini hisobi.....	222
Kuliboyev Azamat Shonazarovich	
O'zbekistonda bank operatsion xarajatlari buxgalteriya hisobi	227
Qurbonova Sitara Vahobjon qizi	
O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirishning strategik yo'nalishlari.....	233
Musayev Ozodjon Shavkat o'g'li	
Пути обеспечения стабильного экономического роста в условиях перехода к зелёной экономике, совершенствования государственной экономической политики и повышения эффективности внедрения принципов цикличной экономики	237
Худайбергенова Адалат Негматуллаевна, Убайдуллаев Сирожиддин Жамшидович, Файзиёва Хамида	

Кудратовна, Эшбоев Миржалол Бахромович	
O'zbekiston sanoatining iqtisodiy holatini baholash	241
Mamanazarov Oybek Shomurodovich	
Maktabgacha ta'limda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda matematika va savod asoslarining didaktik yechimlari.....	247
Mingboyeva Guldorxon Maxmudovna	
Soliq tizimida soliq riskini baholash uslubiyoti.....	252
Nasimov Ravshanjon Azimovich	
Budjetni rejalashtirish tizimida jismoniy shaxslar daromadlari bo'yicha prognozlashni takomillashtirishning metodologik asoslari	260
Babaev Shavkat Bayramovich	
Понятие и сущность денежного потока в системе финансового управления.....	267
Машарипова Шахло Адамбаевна	
Yashil mehmonxonalarda strategik tahlil metodologiyasi	274
Rasulova Nigora Yusupovna	
Цифровая трансформация: новые возможности и современные тенденции в управлении бизнесом и инвестициями.....	279
Баратова Динора Алишеровна	
Mehmonxonalarda xizmat ko'rsatishning sifati va samaradorligini baholash.....	283
Ikromov Akbar Farxod o'g'li	
Модель внедрения open banking в Узбекистане: предложение на основе международного опыта и локальных особенностей.....	288
Камалов Шухрат Камалович, Аскарова Дилором Хожимуратовна, Баходиров Жасурбек Олёрбек ўғли, Маликов Шохрух Шокирович, Тенгелова Фарангиз Мажид кизи	
O'zbekistonda islom moliyasini joriy qilishning yo'llari	295
Ashurbayev Farrux Alisher o'g'li, Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li	
AQSH tajribasiga ko'ra eksportni iqtisodiy o'sishga tasiri	299
D.E.Qarshiev	
Iqtisodiyotni tartibga solish orqali aholi farovonligini oshirishning ahamiyati	304
Berdibekov A.	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish va aholi moliyaviy savodxonligini oshirishda inklyuziv molianing ahamiyati.....	308
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Problems of the financial mechanism influence for stable and inertial development of enterprises.....	313
Zaynalov Jakhongir Rasulovich, Alieva Susanna	
Tibbiyot turizmni rivojlantirish va uning salohiyatini iqtisodiy baholashning ilmiy va uslubiy asoslari	317
Vofaxojayeva Dilafruz Marufovna	
Turistik destinatsiyalar va raqamli marketing texnologiyalari orqali turizm barqarorligini transformatsiya qilish	322
Nurmuhammadxon Oppoqonov	
Kichik va o'rta biznes moliyaviy barqarorligining kambag'allikni kamaytirishdagi ahamiyati.....	327
Djamalov Xasan Numanjanovich	
Qoraqalpog'iston respublikasida turizmni rivojlantirishning tashkiliy va iqtisodiy salohiyatini baholash.....	335
Xoshimov Baxrom Baxadirovich	
O'zbekiston turizm sektorida tog' turizmining ulushi.....	343
Alimov Abduvakil Komil o'g'li	
O'zbekiston respublikasida investitsiya faoliyatini moliyaviy boshqarish va bunda xorij tajribasi.....	348
Ismailov Dilshod Anvarjonovich	

Tadbirkorlik faoliyatini samarali boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning holati.....	354
Sattarov Xayrulla Fayzullayevich	
Tadbirkorlik faoliyatida innovatsiyalarni rivojlantirish strategiyasini tanlash va asoslash	358
Shakirova Madinaxon Gafurjdjanovna	
O'zbekistonning xalqaro valyuta-moliya tashkilotlari bilan o'zaro hamkorlik aloqalarini mustahkamlash yo'nalishlari.....	362
Gulmurodova Marjona Olimjon qizi, Turg'unova Zohida Shavkat qizi, Umida Yuldasheva	
Jismoniy shaxslarning daromadlarini soliqqa tortish tartibini takomillashtirish.....	367
Bobomurotova Manzura Panji qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar	372
Berdaliyev Javohir Jahongir o'g'li	
Farg'ona viloyati mahallalarida tadbirkorlikni va hunarmadchilikni rivojlanishi holati tahlili	379
Tuxtasinov Zafarjon Odiljonovich	
Проблемы охраны окружающей среды и формирования «зеленой экономики»	389
Ёдгорова Мухайё Шухратовна, Иминова Наргиза Акрамовна	
The evolution of passenger transport in uzbekistan and its impact on economic growth.....	392
Naubetova Ziyada Niyet kizi	
Davlat tibbiyot tashkilotlarida ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish xarajatlarining hisobi.....	397
Kuliboev Azamat Shonazarovich	
Jahon sug'urta amaliyotining O'zbekiston sug'urta bozorining rivojlanishiga ta'siri	402
Kuvatova Dinara Anvarovna	
Milliy iqtisodiyotda xorijiy investitsiyalarning ahamiyati va ta'sir mexanizmlari	406
Abdullayev Zoxid Xolxo'jayevich	
Xaridorlar bilan hisob-kitoblar auditida moliyaviy tahlil usullarini qo'llash xususiyatlari.....	411
Saginbaev Sultanbek Turdibay o'g'li, Sultamuratov Qallibek	
The function and value of commercial banks in fostering capital market growth	416
Isakov Janabay Yakipbaevich	
Raqamli texnologiyalarning korxonalar risk boshqaruvidagi rolini swot tahlili orqali tadqiq etishning ahamiyati	427
Tojimatov Izzatbek Ikromali o'g'li	
Germaniyaning deutsche banki va buyuk britaniyaning barclays banki xizmatlar amaliyoti va uni o'zbekiston bank tizimi faoliyatiga qo'llash yo'llari	432
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich	
The state and development trends of business process auditing in joint-stock companies in uzbekistan.....	439
Utegenova Sarbinaz Turdimuratovna	
Mamlaktimizda amaldagi budjetlararo munosabatlarning tartibi hisobi, hamda uning ahamiyati	444
Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li, Saydullayeva Zeboxon Shukrilla qizi	
Qurilish materiallari sanoatida innovatsion klasterlarni boshqarishni takomillashtirish	462
Xaydarova E'zoza Shukurullayevna, Li Zin Bo	
Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyotning mamlakatimizda so'nggi yillardagi oshib borayotgan ahamiyati	467
Bahodirova Mohigul	
Conceptual framework for boosting the financial and economic performance of investment projects in industrial enterprises.....	472
Sarriev Kahraman Ramatullaevich	
Bandlik va ayollar tadbirkorligi	477
Ibodullayeva M.S.	

Mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotini ekonometrik prognozlash	482
A'zamov Musurmon Axmadovich, Islomov Javohir	
Eksport siyosatini tadbirkorlik faoliyati rivojlanishiga ta'siri	488
Suvonov Ibrohim Izbosarovich, Abdug'aniyev Murodjon Shavkat o'g'li	
Aholini ish bilan ta'minlashda qishloq aholisini mehnat salohiyatidan foydalanish.....	492
Noiba Qodirova Maxmud qizi	
Yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda rasmiy bandlik va moliyaviy munosabatlarni rivojlantirish	497
Xalimbetov Farxad Bagibekovich, Reyimberdiyev Baburbek Adilbek o'g'li	
Analysis of touristic potential and capacity of ecotourism sites	501
Abdurakhmanova Akida Faizulla kizi	
Xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalarni moliyalashtirishni takomillashtirish.....	509
Salohiddinov Jaloliddin	
Infratuzilma va bozor infratuzilmasi tushunchalarining nazariy tavsifi	516
G'aniyev Botir Baxtiyorovich	
O'zbekiston va xorijiy davlatlarda aksiyadorlik jamiyatlarining qimmatli qog'ozlar orqali kapital yig'ish strategiyalari	520
Dilnozaxon Muxitdinova	
Iqtisodiy inqiroz paytida korxonalarda likvidlilikni boshqarish strategiyalari	527
Abdusalomova Nodira Bakhodirovna, Jabborova Sevinch Xusanovna	
O'zbekistonda islomiy mikromoliyaviy xizmatlar orqali ish bilan bandlikni oshirish istiqbollari.....	532
Mamatkulov Humoyun Bobir-ugli	
Textile enterprises and changing market conditions: integration of demand analysis, trend forecasting and strategic assortment management	536
Ikramova Nodira Burkhon kizi	
Aksiyadorlik korxonalari boshqaruv tizimida korporativ madaniyatni takomillashtirish	540
Umarchodjaeva Muyassarhon Ganievna, Omanova Nargiza Rustam qizi	
Moliyaviy faoliyat natijalari hisobi va auditini takomillashtirish.....	548
Po'latov Xudoyberdi Uktamovich, Abduxoliqov Isomiddin Ikrom o'g'li	
Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiyotning real sektori korxonalariga kreditlar bo'yicha foiz stavkalariga ta'sir ko'rsatishda markaziy banklarning qayta moliyalash stavkalarining rolini tahlil qilish	553
Jabbarov Eliboy, Abdullayeva Charos Abdullo qizi	
O'zbekistonda qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlashda innovatsiyalarning roli va iqtisodiy samaradorligi	558
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Solohiddinov Nuriddin Sirojiddin o'g'li	
Sirkulyar iqtisodiyotni rivojlantirish orqali chiqindilarni boshqarish muammosini bartaraf etish yo'llari	563
Narzullayev Elmurod Shuxrat o'g'li, Hamrokulov Ulug'bek Abdurahmatovich	
Korxonani samarali boshqarishni ta'minlash strategiyalari	567
D.Mutalova	
Masofaviy ta'lim platformalarining qiyosiy tahlili va funksional xususiyatlari.....	571
Nabieva Nilufar Nabi qizi	
Raqamli iqtisodiyotning jamiyat hayotiga ta'siri.....	577
Aripova Ziyoda Xayrullayevna, Nurmuxamedova Tursunoy Usmonovna	
Transportda turistik xizmatlarni boshqarish mexanizmini takomillashtirish.....	581
Tuychiyev Anvarjon Muxtorjonovich	
Ipak yo'lining tarixiy madaniy merosi va hunarmandchiligi: dolzarb muammolar va tadqiqot istiqbollari	584
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna	

Eksport faoliyatini rag'batlantirishda institutsional va moliyaviy mexanizmlarning roli.....	589
Umarkulov Kodirjon Maxamadaminovich	
Elektron pul evolyutsiyasi.....	595
Marpatov Mavlonxon Dadashevich	
Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida sanoat korxonalarining roli	600
Nasullayeva Yoqutoy Nasim qizi	
O'zbekistonda turizm marketingi va raqobatbardoshligini oshirish	606
Ikramova Nasiba Axmadovna	
Kambag'allikni qisqartirishning zamonaviy yo'nalishlari.....	610
Mirzayev Qulmamat Jonuzoqovich, Shodiyev Fazliddin Qalandar o'g'li	
Jamiyatda imkoniyati cheklanganlarning bandligini ta'minlashning ijtimoiy-iqtisodiy asoslari.....	615
Tilavova Munisa Maxmudovna	
Moliyaviy matematika vositalarining O'zbekiston kredit tizimidagi qo'llanilishi.....	620
Shamsiyeva Nigora Rafiq qizi	
Ecological sustainability in tourism: regional practices and global reflections.....	626
Sayyora Safaeva	
Quyi amudaryo mintaqasida turli darajadagi destinasiyalararo ixtisoslashgan klasterlarni shakllantirish asoslari va ularning o'ziga xos jihatlari.....	631
Doschanov Tangirbergen, Ollanazarov Bekmurod Davlatmurotovich	
Fine dining restoranlarida marketing strategiyalarining shakllanishi va mijoz jalb qilishda ularning ahamiyati.....	641
Jumaniyazova Sarvinov Mansur qizi	
Soliq to'lovchilarning majburiyatlari bajarilishini kontseptual asoslari va shartlari asoslari xususida.....	644
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich	
Davlat sektoridagi tashkilotlarda smetalar tuzish tartibi	651
Abdulaziz Norquchqorov Ziyadullayevich	

DAVLAT SEKTORIDAGI TASHKILOTLARDA SMETALAR TUZISH TARTIBI

Abdulaziz Norquchqorov Ziyadullayevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti katta o'qituvchisi

norquchqorov@bk.ru

UDK: 37:336.1

Annotatsiya: Mazkur maqolada budjet tashkilotlarida smetalarni tuzish va tasdiqlash tartibini takomillashtirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar bayoni keltirilgan. Budjet tashkilotlarida smetalarni tuzish va tasdiqlash zarurati nazariy jihatdan asoslab berilgan. Unda budjet tashkilotlarida smetalarni tuzish va tasdiqlash tartibining amaldagi holatini tahlil qilish orqali mavjud muammolarni aniqlashga qaratilgan izlanishlar olib borilgan. Budjet tashkilotlarida smetalarni tuzish tartibini takomillashtirish bo'yicha ilmiy va amaliy taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: budjet tashkiloti, moliya yili, xarajatlar, xarajatlar smetasi, xarajatlar moddasi, daromadlar va xarajatlar smetasi.

Abstract: This article presents a description of the research conducted on the improvement of the procedure for drawing up and approving estimates in budget organizations. The need to prepare and approve estimates in budget organizations is theoretically based. In it, research was carried out to identify existing problems by analyzing the current state of budget organizations' preparation and approval procedure. Scientific and practical proposals and recommendations on improving the procedure for drawing up estimates in budget organizations are given.

Key words: budget organization, fiscal year, expenditure, expenditure estimate, expenditure item, income and expenditure estimate.

Аннотация: В данной статье представлено описание проведенных исследований по совершенствованию порядка составления и утверждения смет в бюджетных организациях. Теоретически обоснована необходимость составления и утверждения смет в бюджетных организациях. В нем были проведены исследования по выявлению существующих проблем путем анализа текущего состояния процедуры подготовки и утверждения бюджетных организаций. Даны научно-практические предложения и рекомендации по совершенствованию порядка составления сметы в бюджетных организациях.

Ключевые слова: бюджетная организациях, финансовый год, расход, смета расходов, статья расходов, смета доходов и расходов.

KIRISH

O'zbekistonda davlat moliyasi va budjet mablag'laridan foydalanish borasida keng miqyosda islohotlar olib borilmoqda. Jumladan, budjet ijrosining g'aznachilik tizimini joriy etilishi sohada ko'plab suiste'molliklar va ortiqcha xarajatlarning oldini olishga xizmat qilmoqda. Shunga qaramay, ayrim budjet tashkilotlarida kommunal xarajatlarning smetalarda belgilangan miqdordan oshib ketishi holatlari ham kuzatilmoqda. Bunday holatlarga nafaqat smeta ijrosiga mas'ul shaxslarning me'yoriy hujjatlar bilan yetarlicha tanish emasligi, balki ayrim hollarda beparvoligi ham sabab bo'lmoqda.

2022–2026-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning yetti ustuvor yo'nalishidan iborat Taraqqiyot strategiyasida makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash va yuqori iqtisodiy o'sish

sur'atlarini saqlab qolish uchun xarajatlarning ijtimoiy yo'naltirilganligini saqlab qolgan holda davlat budgetining barcha darajalarida mutanosiblikni ta'minlash, mahalliy budgetlarning daromad qismini mustahkamlashga qaratilgan budgetlararo munosabatlarni takomillashtirish, xarajatlarni optimallashtirish hamda davlat mablag'lari haqidagi ma'lumotlarning shaffofligini ta'minlashga[1] qaratilgan qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Davlat budgeti hisobidan mablag' bilan ta'minlanadigan tarmoqlarda iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish, budget tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash mexanizmini takomillashtirish, budget mablag'laridan samarali va aniq foydalanish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 3-sentyabrda qabul qilingan "Budget tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash tartibini takomillashtirish to'g'risida"gi 414-sonli qarori[3] mavjud. Ushbu qarorda budget mablag'laridan tejab, samarali va aniq foydalanish, shuningdek, budget va smeta-shtat intizomini mustahkamlash maqsadida budget tashkilotlari rahbarlarining mustaqilligini kengaytirish va mas'uliyatini oshirish nazarda tutilgan.

Ma'lumki, budget tashkilotlarini budget hisobidan mablag' bilan ta'minlash, ularning budgetdan tashqari daromadlari va xarajatlari, shuningdek, ushbu mablag'lardan foydalanish qat'iy rejalashtirilgan xarajatlar smetasi asosida amalga oshiriladi. Bu esa, buxgalteriya hisobi oldiga o'zining asosiy funksiyalaridan biri nazorat orqali mazkur smeta ijrosini ta'minlash vazifasini yuklaydi. Bundan tashqari, budget tashkilotlari tomonidan tuziladigan hisobotlar tarkibida kelgusi moliya yili uchun budgetdan mablag'larni rejalashtirishda zarur bo'ladigan moliyaviy axborotlarni olish imkonini beruvchi ma'lumotlar ham kiritilishi lozim.[2]

Bu esa, o'z navbatida, budget tashkilotlarining xarajatlar smetasi va shtat jadvallari tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibini takomillashtirish masalasi ilmiy jihatdan to'liq hal etilmaganligini va tanlangan mavzuning nihoyatda dolzarb ekanini ko'rsatadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Davlatning asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlarini belgilashda, davlat mablag'larining maqsadli va samarali sarflanishini ta'minlashda, shuningdek, davlatning mol-mulki va majburiyatlari bo'yicha tegishli qarorlar qabul qilinishida budget hisobining ma'lumotlariga asoslaniladi.

M. Ostanuqulovning fikricha, xarajatlar smetasi — bu tashkilotni saqlash uchun budgetdan ajratiladigan va kvartallar bo'yicha taqsimlanadigan xarajatlar hajmini belgilovchi, maqsadli yo'nalishlarni ko'rsatadigan asosiy reja hujjatidir.[4]

Saxarseva esa budget tashkilotlari smetasini daromadni tasdiqlovchi va xarajatlarni amalga oshirishga ruxsat beruvchi, mablag'larning yo'nalishi va hajmini belgilovchi, yil davomida tashkilot o'z funksiyalarini bajarishi uchun asos bo'ladigan hujjat sifatida talqin qiladi.[5]

Budget tashkilotlarida smeta asosiy moliyaviy hujjat hisoblanadi. Unda maqsadli tushumlar hajmi, mablag'lardan foydalanish tartibi va yil davomida tashkilotni moliyalashtirish uchun zarur bo'lgan mablag'lar ko'rsatiladi. Smetaning ajralmas qismi — bu mablag' ajratish rejasi bo'lib, u kvartallar bo'yicha taqsimlanadi va umumiy yillik summa bilan rasmiylashtiriladi.

Smetadan farqli o'laroq, budgetdan maqsadli pul ajratishda xarajatlar quyidagi iqtisodiy klassifikatsiya bo'yicha turkumlanadi:

ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar (jumladan, bolali oilalarga nafaqa, kam ta'minlanganlarga moddiy yordam, stipendiyalar va boshqalar);

ish haqidan ajratmalar;

kapital qo'yilmalar (Davlat investitsion dasturiga muvofiq, adres ro'yxati asosida);

boshqa xarajatlar.

Ibragimov va Sug'urbaev ta'kidlaganidek, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan mablag' ajratish smetasi va rejasining shakllari tasdiqlanadi. Ilmiy adabiyotlarda smetalar quyidagicha guruhlanadi: individual, yig'ma va markazlashgan tadbirlar smetasi.

Budget tashkilotlarida daromad va xarajatlar smetasi ijrosi bo'yicha buxgalteriya hisobi yuritilishi orqali budget hamda budgetdan tashqari mablag'lar ijrosi jarayonida moliyaviy va nomoliyaviy aktivlar, debitorlik va kreditorlik majburiyatlari, shuningdek, joriy va yakuniy moliyaviy natijalar haqida axborot shakllantiriladi va taqdim etiladi.[9]

S. Mehmonovning ilmiy ishlarida ko'rsatilganidek, budget tashkilotlarida smeta tuzish bilan bog'liq buxgalteriya hisobining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

daromad va xarajatlar smetasi ijrosi jarayonidagi muomalalarni hujjatlashtirish va hisob registrilarida aks ettirish;

budget tashkilotlarida daromad va xarajatlar smetasi ijrosi natijalarini shakllantirish;

budget ijrosiga doir buxgalteriya hisobi ma'lumotlarini umumlashtirish va hisobotlar tuzish;

buxgalteriya hisobini tashkil etishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanish.

Xarajatlar smetasi — bu joriy moliya yili uchun tashkilot tomonidan tuziladigan va tasdiqlanadigan hujjat bo'lib, unda xarajat moddalari bo'yicha budjetdan ajratilgan mablag'lar (xarajatlar rejasi) aks ettiriladi. Budjet tashkilotlari tomonidan belgilangan tartibda budjet va budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetalari tuziladi, tasdiqlanadi va ularning ijrosi ta'minlanadi. Bu jarayonda O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi respublika budjetlari hamda mahalliy budjetlar hisobidan moliyalashtiriladigan tashkilotlar uchun ajratmalar tasdiqlangan xarajatlar smetasi asosida amalga oshiriladi.

Yuridik shaxs maqomiga ega bo'lgan va xarajatlarni qoplashda budjetdan ajratiladigan mablag'lardan tashqari boshqa daromad manbalariga ega bo'lgan budjet tashkilotlari budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha ham daromad va xarajatlar smetalarni tuzishlari shart.

Budjet tizimi ko'p tarmoqli tuzilishga ega bo'lib, unda budjet tashkilotlari alohida ahamiyat kasb etadi. Ular davlatning aniq funksiyalarini amalga oshirish maqsadida tashkil etilgan va budjet mablag'lari hisobiga saqlab turiladigan muassasalardir. Budjet tashkilotlari davlat budjetidan ajratiladigan mablag'lar va budjetdan tashqari tushumlar hisobidan moliyalashtiriladi va ushbu mablag'lar asosida o'z xarajatlarni amalga oshiradi.

Tuychiyev, Ostonokulov, Ibragimov va Tursunovning yondashuviga ko'ra, budjet va budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha daromad va xarajatlar smetasi ijrosining buxgalteriya hisobi yuritilishi orqali bu mablag'lar bo'yicha smeta ijrosi jarayonida aktivlar va ularning manbalari to'g'risida zaruriy axborotlar shakllantiriladi va taqdim etiladi.[7]

Ilmiy tadqiqotimizdan kelib chiqadigan umumiy xulosa shuki, xarajatlar smetasini to'g'ri tuzish uchun qonunchilikda belgilangan tartib va muddatlarga qat'iy amal qilish zarur. Bu, o'z navbatida, xato va kamchiliklar sonining keskin kamayishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Budjet tashkilotlarida smeta tuzish va tasdiqlash tartibini takomillashtirish ushbu tashkilotlar faoliyati, shuningdek budjet ijrosi jarayonida axborotlardan foydalanuvchilar uchun katta amaliy ahamiyat kasb etadi. Bu masala davlat budjeti bilan bevosita bog'liqlikni aniqlash, hamda uning mohiyatini kengroq izohlash zaruriyatini yuzaga chiqaradi. A. Ostonokulov o'z ilmiy monografiyasida qayd etganidek, ma'lumotlarning raqamlarda ifodalangani sababli tadqiqotda, asosan, miqdoriy va sifat usullaridan foydalanilgan.[8]

Tadqiqot jarayonida amaldagi holat, xorijiy mamlakatlar tajribasi va mavjud axborotlar chuqur tahlil qilindi. Shu asosda budjetdan moliyalashtiriladigan budjet tashkilotlarining smeta ijrosi hisobi va hisobotlari tahlil qilinib, ularni takomillashtirish bo'yicha tegishli ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Budjet tashkilotlarida smeta tuzish jarayoni budjet jarayonining o'zidan boshlanadi. Budjet jarayoni — bu budjet tizimi doirasida budjetlarni shakllantirish, tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish, tasdiqlash va ijro etish, shuningdek, ularning shakllanishi, tuzilishi va ijrosini nazorat qilish, budjetlarning ijrosi to'g'risidagi hisobotlarni tayyorlash va tasdiqlash, hamda turli darajadagi budjetlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tartibga solishdan iborat murakkab va izchil faoliyat tizimidir.

Mazkur jarayonda budjet tashkilotlarining smetalari bilan bog'liq jihatlarni quyidagi rasm orqali ifodalash mumkin (1-rasm):

1-rasm. Budjet jarayoni va uning smetalar bilan bog'liqligi¹

¹ Муаллиф томонидан тузилган.

Davlat budjeti jarayoni yuqorida ko'rsatilgan bosqichlarni o'z ichiga oladi. Bu esa, o'z navbatida, davlat budjetidan moliyalashtiriladigan budjet tashkilotlari va budjetdan mablag' oluvchilarning smetalari bilan uzviy bog'liq sanaladi. Smetalar bilan bog'liq moliyaviy munosabatlarni ikki asosiy guruhga ajratish mumkin:

Smetalarni tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish;

Smetalarning ijrosi.

Budjetlarni shakllantirish, tuzish, ko'rib chiqish va tasdiqlash jarayonida budjet tashkilotlari hamda budjetdan mablag' oluvchilarning smetalari jamlanadi. Demak, smetalarni tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish jarayonlari bevosita davlat budjeti ijrosi bilan bog'liq hisoblanadi.

Budjet ijrosini amalga oshirish, nazorat qilish, budjet ijrosiga oid hisobotlarni tayyorlash va tasdiqlash hamda budjetlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni shakllantirish jarayonlarida budjet tashkilotlari va budjetdan mablag' oluvchilarning smetalari ijrosiga oid munosabatlar amalga oshiriladi. Shunday ekan, budjet tashkilotlari hamda budjetdan mablag' oluvchilarning smetalarni tuzish va ijrosini amalga oshirish jarayonlari davlat budjetini tuzish va uning ijrosi bilan bevosita bog'liq sanaladi.

Budjet tashkiloti — davlat funksiyalarini amalga oshirish uchun belgilangan tartibda davlat hokimiyati organlarining qarori asosida tashkil etilgan mustaqil tashkilotdir. Shuning uchun ularning smetalari bilan bog'liq moliyaviy ma'lumotlarni olish, o'rganish va tahlil qilish imkoniyatining qulayligi tadqiqot doirasini aynan shu turdagi tashkilotlarga qaratishga asos bo'lgan.

Budjet tashkilotlari tomonidan vaqtinchalik xarajatlar smetalari belgilangan shaklda, kelgusi moliya yilining birinchi choragi uchun, oyma-oy ko'rinishda tuziladi va tasdiqlanadi. Vaqtinchalik xarajatlar smetasida nazarda tutiladigan budjet mablag'lari miqdori o'tgan moliya yilining oxirgi choragidagi budjet mablag'laridan oshmasligi lozim. Bunda, qonun hujjatlarida belgilangan tadbirlarni amalga oshirish uchun xarajatlar summasi aniqlashtirilishi mumkin[2].

Kelgusi moliya yilining birinchi choragi uchun budjet tashkilotlarining vaqtinchalik xarajatlar smetalari joriy moliya yilining 25-dekabrigacha tuziladi.

Vaqtinchalik xarajatlar smetalari asosiy xarajatlar smetasi tasdiqlanguniga qadar amalda bo'ladi. Bunda ro'yxatdan o'tkazish uchun taqdim etilgan xarajatlar smetasida birinchi chorak uchun budjetdan ajratiladigan mablag'lar, vaqtinchalik xarajatlar smetasida nazarda tutilgan miqdordan kam bo'lmashligi kerak.

Moliya organlari tomonidan belgilangan budjet parametrlari va tegishli ko'rsatmalar asosida budjet tashkilotlari bosh hisobchisi yoki iqtisodchisi tomonidan xarajatlar smetasi tuziladi. Xarajatlar smetasi budjet tashkiloti tomonidan yil oylari bo'yicha taqsimlangan holda quyidagicha tuziladi:

xarajatlarning birinchi, ikkinchi va uchinchi guruhlari bo'yicha — xarajatlar moddalariga ko'ra ajratib;

xarajatlarning to'rtinchi guruhi bo'yicha esa — xarajat moddalariga ajratmasdan tuziladi.

Xarajatlar smetasiga xarajat moddalari bo'yicha to'rtinchi guruh xarajatlari yoyilmasi, shuningdek davlat ehtiyojlari uchun ustuvor ravishda kichik tadbirkorlik subyektlaridan xarid qilinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) guruhlari ro'yxati bo'yicha xarajatlar yoyilmasi ilova qilinadi. Xarajatlarni hisoblashda quyidagilarga amal qilish zarur:

belgilangan tartibda tasdiqlangan ijtimoiy va iqtisodiy rivojlantirish dasturlariga;

davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari tomonidan budjet sohasidagi vakolatlar doirasida qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarga;

belgilangan tartibda tasdiqlangan budjet tashkilotlari xarajatlari normativlariga;

tovar va xizmatlarning davlat tomonidan tartibga solinadigan narxlar va tariflariga.

Jumladan:

ish haqi uchun budjetdan ajratiladigan mablag'lar lavozim maoshlari, bazaviy mehnatga haq to'lash stavkalari, ularga qo'shimcha to'lovlar va ustamalar hamda amaldagi namunaviy shtatlar va shtat normativlariga muvofiq kiritiladi;

pedagog xodimlar ish haqi uchun mablag'larni aniqlashda bazaviy stavkalar, daftar tekshiruvlari, sinf rahbarligi va boshqa qo'shimcha to'lovlar hamda o'quv rejasiga muvofiq tuzilgan tarifkatsiyalar inobatga olinadi;

tibbiyot xodimlari ish haqi uchun ajratiladigan mablag'lar qonunchilikdagi stavka va shartlar asosida tuzilgan tariflarga muvofiq belgilanadi;

stipendiya xarajatlari stipendiyalar miqdori va ularni ta'minlash tartibiga muvofiq hisoblanadi;

yagona ijtimoiy to'lov xarajatlari qonunchilikda belgilangan stavkalar va to'lov summalaridan kelib chiqib hisoblanadi;

ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urtalash bo'yicha xarajatlar o'tgan yilgi ish haqining haqiqiy xarajatlarga asoslanadi;

telefon va telekommunikatsiya xizmatlari xarajatlari abonentlar soni va tasdiqlangan tariflar asosida hisoblanadi;

davolash, bolalar va boshqa ijtimoiy soha tashkilotlarida ovqatlanish xarajatlari natural kunlik me'yorlar va o'rtacha yillik kontingentdan kelib chiqib aniqlanadi;

dori-darmon xarajatlari kuniga bir bemorga belgilangan me'yorlar asosida belgilanadi;

ijtimoiy-madaniy tashkilotlarning ayrim guruhlari uchun kiyim-kechak, yotoq anjomlari xarajatlari mavjud moddiy ta'minot me'yorlari asosida hisoblanadi;

suv, o'rmon xo'jaligi va boshqa tashkilotlarni saqlash xarajatlari ularning ish hajmi va me'yorlaridan kelib chiqib aniqlanadi;

qo'riqlash xizmatlari xarajatlari yetkazib beruvchilarning tariflariga asosan belgilanadi;

bino, inshoot, transport vositalaridan foydalanish va ijara xarajatlari qonunchilikda belgilangan limit, me'yor va ko'rsatkichlarga asoslanadi;

xizmat safarlari xarajatlari tashkilot oldiga qo'yilgan vazifalar hamda qonun hujjatlaridagi me'yorlarga muvofiq aniqlanadi;

epizootik kasalliklar va qishloq xo'jaligi zararkunandalari qarshi tadbirlar xarajatlari — prognoz hajmlar, zarur kimyoviy vositalar va ish turlaridan kelib chiqib belgilanadi.

Xarajatlar smetasini tuzishda har bir xarajat iqtisodiy jihatdan asoslangan hisob-kitoblar bilan asoslanishi va budjet qonunchiligiga oid normativ-huquqiy hujjatlar talablariga muvofiq rasmiylashtirilgan bo'lishi lozim.

Tadqiqot obyekti sifatida tanlangan Termiz kasb-hunarga tayyorlash maktabining 2021–2022-yillar uchun tuzilgan xarajatlar smetalari tahlil qilinadigan bo'lsa, unda budjetdan moliyalashtirish bilan bog'liq xarajatlarning qisqargani kuzatiladi (1-jadval).

1-jadval. Termiz kasb-xunarga tayyorlash maktabining 2021–2022-yillar uchun tuzilgan xarajatlar smetalari rejas²

Ko'rsatkichlar	Yillar		Farqi	
	2021	2022	Summa	Foiz
Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar	2394795	1388261,8	-1006533,2	58,0
shundan,				
Asosiy ish haqi	2251344	1330827,7	-920516,3	59,1
Direktor jamg'armasi	86175	33396,1	-52778,9	38,8
Ish beruvchining ajratmalari	589428	293003	-296425	49,7
shundan,				
Ijtimoiy soliq (yagona ijtimoiy to'lov)	588090	292390	-295700	49,7
Boshqa xarajatlar	643621	296526	-347095	46,1
shundan,				
Tovar va xizmatlar bo'yicha xarajatlar	506880	273026	-233854	53,9
Asosiy vositalar bo'yicha xarajatlar	76898	0	-76898	0,0
JAMI	3627844	1977790,8	-1650053,2	54,5

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2021–2022-yillarda budjetdan moliyalashtirish bo'yicha kollejda birinchi, ikkinchi va to'rtinchi guruh xarajatlari xarajatlar smetalari asosida, xarajatlarning iqtisodiy tasnifi bo'yicha rejalashtirilgan. Ushbu xarajatlar barcha xarajat guruhlari va moddalari bo'yicha o'rganilayotgan yilda pasayish tendensiyasini ko'rsatgan. Jumladan, 2021-yilda kollejni budjetdan moliyalashtirish hajmi jami 3 627,8 mln so'mga rejalashtirilgan bo'lsa, 2022-yilda bu ko'rsatkich 1 977,8 mln so'mni tashkil etgan. 2022-yilda 2021-yilga nisbatan moliyalashtirish hajmi 1 650 mln so'mga yoki 54,5 foizga kamaygan.

Ushbu holatni xarajatlar guruhlari bo'yicha tahlil qilsak, ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar bo'yicha 2022-yilda 2021-yilga nisbatan 100,5 mln so'mga yoki 58 foizga xarajatlar kam rejalashtirilgan. Ish beruvchining ajratmalari bo'yicha esa 2022-yilda 2021-yilga nisbatan 296,4 mln so'mga yoki 49,7 foizga xarajatlar rejas² kamaygan. Boshqa xarajatlar guruhi bo'yicha ham xuddi shunday holat kuzatiladi: 2022-yilda 296,5 mln so'mlik xarajatlar rejalashtirilgan bo'lib, bu o'tgan yilga nisbatan 347,1 mln so'mga yoki 46,1 foizga kam.

Mazkur holatni Termiz kasb-hunarga tayyorlash maktabida o'quvchilar kontingentining qisqarganligi va budjetdan moliyalashtirish qisqartirilib, to'lov-kontrakt asosida o'qitishni yo'lga qo'yish belgilanganligi bilan izohlash mumkin.

Budjet tizimi budjetlari xarajatlarning iqtisodiy tasnifi bo'yicha boshqa xarajatlarni aniqlashda turli ko'rsatkichlar va uslublar qo'llanilishi mumkin. Ularning asoslanganligi esa xarajatlar smetasini ro'yxatdan o'tkazuvchi tegishli budjet mablag'larini taqsimlovchi tashkilotlar va moliya organlari tomonidan tekshiriladi.

2 Termiz kasb-hunarga tayyorlash maktabining moliyaviy hisobotlari asosida tayyorlandi

XULOSA VA TAKLIFLAR

Budjet tashkilotlarida xarajatlarning buxgalteriya hisobi va iqtisodiy tahlilini takomillashtirish borasida olib borilgan tadqiqotlar natijasida quyidagi ilmiy xulosalar olindi. Umuman olganda, budjet tashkilotlari xarajatlar smetalarida ko'zda tutilgan xarajatlarning katta qismi davlat budjetidan ajratilar ekan, ularning maqsadli sarflanishini ta'minlash va ular to'g'risida axborotlarni shakllantirish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Buning uchun budjet tashkilotlari smetalaridagi mablag'lar hisobini amaldagi qonunchilik asosida yuritish zarur.

Hozirgi kunda xarajatlar smetasi ijrosi to'g'risidagi hisobotda keltirilgan ma'lumotlarning ochiqqligi va tashkilot xodimlarining faol ishtiroki orqali birinchi navbatda xolislik va ma'lumotlar shaffofligi ta'minlanmoqda. Budjet mablag'larini shakllantirish va sarflash yo'nalishlari qanday amalga oshirilayotgani to'g'risida aniq va tezkor ma'lumotlarni olish imkoni mavjud.

Budjet tashkilotlarida smetalarni tuzish va tasdiqlash tartibini takomillashtirishga doir izlanishlar natijasida quyidagi taklif va tavsiyalarni ilgari surish maqsadga muvofiq bo'ladi:

- budjet tashkilotlari shtatlar jadvalini namunaviy shtatlar asosida shakllantirish, shuningdek, ta'lim muassasalarida tarifkatsiyalarni xodimlar tarkibi bo'yicha tuzishda vakant lavozimlarga yo'l qo'ymaslik hamda ta'lim va tibbiyot tashkilotlarida kontingentlarning o'zgarishini e'tiborga olish;
- xarajatlar smetasining to'rtinchi guruh kommunal xizmat xarajatlarini rejalashtirishda ilova qilinadigan hisob-kitoblarning asosililigini ta'minlash;
- budjet tashkilotlari smetalarni ro'yxatdan o'tkazishning elektron tizimini yanada kengaytirish orqali smetalarni tuzish jarayonini soddalashtirish va smetalarga o'zgartirish kiritilishini imkon qadar kamaytirish;
- smetalarning ijrosi hisobini tashkil etish, smeta ijrosi bo'yicha moliyaviy hisobotlar tahlilini amalga oshirish hamda ularning nazoratini takomillashtirishga qaratilgan uslubiy asoslarni ishlab chiqish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.01.2022 йилдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон Фармони.
2. Ўзбекистон Республикасининг “2021 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисидаги” қонуни. 2022 йил 25 декабрь, ЎРҚ-657-сон.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 3 сентябрда “Бюджет ташкилотларини маблаг билан таъминлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида” ги 414-сонли қарори.
4. Останақулов М. Бухгалтерия ҳисоби. Тошкент.: Фан ва технологиялар. 2007.
5. Сахарцева М.А. Бюджетный учет и отчетность: учебное пособие. – Ульяновск : УлГТУ, 2010.
6. Меҳмонов С.У. Бюджет ҳисоби. Ўқув қўлланма. Тошкент.: Фан ва технологиялар. 2012.
7. Tuychiyev A.J., Ostonokulov A.A., Ibragimov K.Sh., Tursunov A.S. Budjet hisobi. Darslik. – T.: “IQTISOD MOLIYA” 2018. 428 b.
8. Ибрагимов А.К., Сугирбаев Б.Б. “Бюджет назорати ва аудити” Ўқув қўлланма / Т.: «инфоСОН.ЎЗ». 2009. 192 б.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
